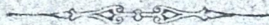

ქართველ-კათოლიკეთა შესახებ

პ. იზაშვილისა

გამოცემა

ფ. ჭიჭინაძისა

ბზილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა ნიკ. ქ. № 21.

1898

ქართველ-კათოლიკეთა შესახებ

პ. იზაშვილისა

გამოცემა

ფ. ჭიჭინაძისა

30335

ტფილისი

სტამბა მ. შარაძისა და ამხანაგობისა ნიკ. ქ. № 21.
Тип. М. Шарадзе и К-о, Николаевская у. № 21.

1898

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 23 Марта 1898 г.

ქართვალ-კათოლიკეთა უნახებ

იმ შენიშვნის წყალობით, რომელიც გაზ. „კავკასში“ იყო და-
სტამბული და რომელსაც სათაურად „ახალციხელთა შეუთვისებლო-
ბა“ ეწოდება, ხელ-ახლად იქმნა ადრული, დიდი ხნის გადაწვეტი-
ლი საგანი ბ-ნთ მეფისაშვილთა ეროვნების შესახებ. ამ კერძო სა-
განს თავისდა-თავად მოხდევს საზოგადოც — ქართველ-კათოლიკეთა
და სომეხ-კათოლიკეთა საქმე, რომელიც დიდად საუურადღებოა რე-
კორც ისტორიულად, აგრეთვე თანამედროვე ინტერესის მხრივ.

ეს საგანი ახალი არ არის — იგი თითქმის 20 წელიწადია, რაც
საღამარაკოდ არის გამხდარი, — მაგრამ დატეხილობით შეგვიძ-
ლიან ვსთქვათ, რომ ჯერ შესაფერად არ განხილულ-გამორკვეულა,
თუმცა რუსეთის საზოგადოებაში უკვე გავრცელდა ის აზრი, რომ
ქართველი-კათოლიკენი სულ არ არსებობენ და რომ თუ კავკასიის
ძველი მცხოვრებელი ვინმე კათოლიკეა, ის უეჭველად სომეხი უნდა
იყოსო. საიდგან წარმოსდგას ეს აზრი? რად მოხდა, რომ კათოლი-
კეთა საწმუნოება სომეხთა საკუთრებედ გარდაიქცა, როდესაც საქ-
მე საქართველოს და საერთოდ კავკასიის მკვიდრთ შეეხება? საკვირ-
ველი და უცნაური საკუთრებაა, მაგრამ გაცილებით უფრო უცნაურია
ის, თუ როგორ იჩენს თავს ადგილობრივ საწმუნოების თავისებანი.

თუმცა გამარჯვება მას შემდეგ, რაც კავკასიის კათოლიკეთა
შესახებ ღამარაკი იქმნა ადრული, დღემდე იმ მხარესა რჩება, რე-
მელიც მოწადინებულისა, რომ კავკასიის უკუდა კათოლიკენი სომეხ-
ბად გარდაქმნას და ასეთის საშუალებით თავისის ეროვნების ხალხი
გამრავლოს, მაინც თუ მცირეოდნათაც არის განვიხილავთ ამ სა-
განს და გადავთვალავთ ძველს კამათს ამის შესახებ სომხურ და

ქართულ შურნალ-გაზეთებს შორის ამტყუდარს, არ შეიძლება იმ დასკვნას არ დავადგეთ, რომ მოკამათებს არ ესმოდათ საქმის არსებითი ვითარება და ამიტომ არ შეეძლოთ ამ საგნის შესახებ ზირდაზიერი და სწორე აზრი დაედგინათ. უზირველეს უფლისა, აქ ადამიანს აკვირვებს აზრთა და ტერმინოლოგიის არეუ-დარევა.

ამ გაზეთების აზრით, სიტუვა სომეხ-კათოლიკეთა აღნიშნავს იმ კაცს, რომელიც სომეხთ ეროვნებას ეკუთვნის და კათოლიკეთა სარწმუნოებას აღიარებს, სწორედ ისე, როგორც „ქართველი კათოლიკე“ ჭნიშნავს უეტველად ეროვნებით ქართველს, სარწმუნოებით კათოლიკეს. აშკარაა, რომ ზატვიცემულ „კავკასის“ რედაქციასაც ასევე ესმის ამ სიტუვების მნიშვნელობა.

სომეხური გაზეთი „მშაკი“, რომელიც უარსა ჭყოფდა ქართველ-კათოლიკეთა არსებობას, ამტკიცებდა, რომ ამ სახელით უნდა ვიგულისხმეთ კათოლიკეთა სარწმუნოება საქართველოს ნიადგუზედად. მაგრამ ამავე დროს სიტუვა „სომეხ-კათოლიკე“, გაზეთის განმარტებით, ჭნიშნავს ეროვნებით უეტველად სომეხს, სარწმუნოებით კი კათოლიკეს.

კათოლიკეთა ეკკლესია, როგორც უველამ უწეის, თხოულბს, რომ წირვა-ლოცვა მხოლოდ ერთს ენაზე, სახელდობრ ლათინურად, იქმნეს შესრულებული. მაგრამ, როგორც უველბან, აქაც ძველადგანვე საზოგადო წესი დარღვეულ იქმნა ბერძენთა, ასირიელთა, სომეხთა და აღმოსავლეთის ზოგიერთ ერთათვის და მათ შორის ქართველთათვისაც.

წირვა ლათინურს ენაზედ გარეგნად ძალიან განსხვავდება იმ წირვისაგან, რომელიც სომეხურსა, ქართულსა და სხვა ენებზედ სრულდება, აი, სწორედ ამ წესის სხვა და სხვაობის აღსანიშნავად შემოღებულ იქმნა სახელწოდებანი: „რომის-კათოლიკე“, „სომეხ-კათოლიკე“, „ქართველ კათოლიკე“ და სხვანი.

თუ რომ ეს სახელწოდებანი ერთსა და იმავე დროს ჭნიშნავენ რომელისაშე კაცის ეროვნებას და იმისავე სარწმუნოებას, მაშინ ევროპული უველ კათოლიკენი რომაელებად უნდა ჩავთვალოთ და არა ფრანგებად, იტალიელებად, ზოლონიელებად და სხვად, რადგანაც უვე-

ლას ისინი რომის-კათოლიკენი არიან. ხოლო თუ სიტყვა „რომის-კათოლიკე“ არ აღნიშნავს ეროვნებას, მაშინ რად უნდა ვიგულისხმეთ ეროვნება ამ სიტყვებში: „სომეხ-კათოლიკე“, „ქართველ-კათოლიკე“ და სხვანი, ერთის სიტყვით, მაშინ, როდესაც „კათოლიკე“-ს ერთვის სახელი ამა თუ იმ ეროვნებისა?

წარმადგინოთ ფრანგი ანუ ისპანოელი-კათოლიკე, რომელსაც რაისაძე მიზეხით სომეხ-კათოლიკეთა წირვის წესი მოეწონა, რომელსაც თავისი გულის თქმის აჭევა და ამ ეკკლესიის — „სომეხ-კათოლიკეთა“ — მიმდევარი გახდა. რასაკვირველია ამითი ფრანგი სომეხად არ გარდაიქცევა და რომ ვინმე შეეკითხოს, რა ეროვნებისა ხარო, ის დაუყოვნებლივ მიუგებს: „მე ფრანგი ვარ, სომეხ-კათოლიკეთა სარწმუნოებისა“-ო. თუ ამ შემთხვევაში ფრანგი სომეხად არ გარდაიქცევა, მაშინ საკვირველია, რადა სტდილობენ, რომ ის ქართველები, რომელნიც სომეხ-კათოლიკეთა სარწმუნოებას აღიარებენ, უეჭველად სომეხად გადაჭქმნან, ხოლო იმ ქართველებს, რომელნიც რომის-კათოლიკეთა სარწმუნოებას აღიარებენ, უეჭველად მთავრიონ კისერზედ „სომეხ-კათოლიკეთა წესები“, მაშინ, როდესაც თვით კათოლიკობა ამ შემთხვევაში სრულს თავისუფლებას ანიჭებს ვაცს ნება-დართულის წირვის ამა თუ იმ წესის ანუ ფორმის აღსრულების მხრივ.

სწორედ საკვირველი და უცნაური იქმნებოდა, რომ საქართველოში, სადაც ეველას თავისუფლად შეეძლო ესა თუ ის სარწმუნოება ეღიარებინა და სადაც ხელს არავინ უშლიდა, განსაკუთრებით იმის ზოლიტიკურად არსებობის უკანასკნელ დროს, კათოლიკეთა ქადაგებასა და ამ სარწმუნოების გავრცელებას, ერთს ალაგას არ იევენენ ქართველები: რომის-კათოლიკენი, სომეხ-კათოლიკენი და ქართველ-კათოლიკენი, სწორედ ისე, როგორც არიან სომეხ-კათოლიკენი და, უთუოდ, ქართველ-კათოლიკენიც-კი.

ამ შეხედულებათა და აზრთა არევ-დარევას ხელს უწყობს ის გარემოება, რომ არამც თუ უბრალო, გაუნათლებული ხალხი, არამედ განათლებული საზოგადოებას, სარწმუნოებასა და ეროვნებას ერთმანეთისაგან არ არჩევს, აგრეთვე სიმრავლე წესისა ენათა სხვა-და-

სხვაობის გამო და განსაკუთრებით აჩვენებს სომეხთა ცალკე საერო ეკკლესიისა, რომელიც აერთიანებს სარწმუნოებასა და ეროვნებას. ძნელად წარმოსადგენია, თუმცა დედა-აზრის მხრივ-კი შესაძლებელია, რომ სომეხი ან ებრაელი მართლ-მადიდებელი იყოს, ან რუსი და ქართველი სომეხთა სარწმუნოებას მისდევდეს.

ამ უმად, რადაც მიზეზისა გამო, კავკასიაში ქართველ-კათოლიკეთა აჩვენებს უარსა ჭეოფენ. ის ქართველნი, რომელთაც მტკიცედ დაიცვეს ამ სარწმუნოების წესები კონსტანტინოპოლს შეეპყდნენ, სადაც მათ საკუთარი ეკკლესია აქვთ. ამ ეკკლესიაშია ქართულს ენაზედ სრულდება წირვა-ლოცვა, რომელიც გარეგნად ძალიან განსხვავდება რომისა და სომეხ-კათოლიკეთა წირვისაგან. ქართველ-კათოლიკენი, ამას გარდა, აღიარებენ მართლ-მადიდებელ ქართველ ეკკლესიის ზოგიერთა წმიდანებსაც.

თუნდა შევიწყნარეთ ის აზრი, რომ ამ უმად საქართველოში არ არის ცალკე ქართველ-კათოლიკეთა სარწმუნოება, როგორც კათოლიკეთა ეკკლესიის ცალკე დარგი, მაინც არ შეგვიძლიან უარ ვუყოთ ის, რომ ბლამად მოიხვეჭება ისეთი ქართველი, რომელნიც აღიარებენ კათოლიკეთა სარწმუნოებას. სახელ-წოდება „ქართველი-კათოლიკე“, ისე, როგორც „სომეხი-კათოლიკე“ აღნიშნავს ამა თუ იმ აღმართის ეროვნებასა და სარწმუნოებას, სულ ერთია კათოლიკეთა ეკკლესიის რომელ დარგსაც უნდა ეკუთვნოდეს იგი: რომის-კათოლიკეთა თუ სომეხ-კათოლიკეთა. განა საეჭვოა, მაგალითად, რომ გვარამაძე ძველი, ქართული გვარია? ის კაცი, რომელიც ქართლში ამ გვარს ატარებს და რომელიც მართლ-მადიდებელ სარწმუნოებას აღიარებს, უველა ქართველად სთვლის, — თუმცა იმავე გვარის სხვა კაცს მესხეთში, რომელიც თუნდა სომეხ-კათოლიკეთა სარწმუნოებას აღიარებდეს, რადაც მანქანებით სომეხად ხდიან! თავად თუმანიშვილის გვარში არიან მართლ-მადიდებელნიც, გრიგორიანნიც და რომის კათოლიკენიც. ზირველნი ქართველებად ითვლებიან, მერყენი სომეხებად, ხოლო მესამენი თუმცა თითონ თავიანთს თავს ქართველებად სთვლიან, რიდასთვისაც უნდათ სომეხებად გაჭხადონ. არის აგრეთვე გვარი მაისურაძე, მაისურაძე და მაისურაძინცი. მაისურაძეები მართლ-

მადიდებლები და სომეხ-კათოლიკენი არიან, მაისურთაგები—ქართველები რომის-კათოლიკენი და მაისურნიანცები (დაბოლოება შეცვლილია)—გრიგორიანები, რომელნიც თავიანთს თავს სომეხებადა სთვლიან. მაგრამ არიან რომის-სარწმუნოების ისეთი ქართველი ოჯახებიც, სადაც ორ ძმათა შორის ოფიციალურად ერთი რომის კათოლიკედ ითვლება, მეორე—სომეხ-კათოლიკედ, მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს უკანასკნელი სომეხ-კათოლიკეთა მღვდლის-მიერ იქმნა მონათლული (რადგანაც ამ დროს რომის-კათოლიკეთა პატრი ვერ იშოვეს) და სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიის დავათრში იქმნა ჩაწერილი. ასეთი მაგალითები უთვალავია, მაგრამ იმის დასამტკიცებლად, რომ უველას სომეხ-კათოლიკე სომეხი არ არის, ესეც საკმარისად მიგვაჩნია.

ესლა გადავიდეთ და მოკლედ განვიხილოთ ის, თუ როგორ გაგრძელდა კავკასიაში კათოლიკობა.

ეკკლესიათა განაწილების დროს, მე-XI საუკუნის დასასრულს, აღმოსავლეთში საქართველო საკმაოდ კულტურულს სახელმწიფოს წარმოადგენდა. ამიტომ შეუძლებელია, რომ მას შორიდგან ეტქირა და მონაწილეობა ეი არ მიეღო იმ სარწმუნოებათა ბრძოლაში, რომელიც აღმოსავლეთსა და დასავლეთ შორის იყო ატეხილი. უველას მსოფლიო კრებებში მონაწილეობის გარდა, სადაც მას თავის წარმომადგენლები ჰყავდა ხოლმე, საქართველო არც შინ იყო მოკლებული იმ-სარწმუნოებრივ საგნების მიზეზით გამოწვეულ ადელეგებისა და კამათს, რომელიც მთელს მაშინდელს ქვეყანას ალაზარაკებდა. ამ სხვათა დამოუკიდებლობის წყალობით საქართველო ეკკლესიათა უკანასკნელად განაწილების შემდეგ ორის საუკუნის განმავლობაში განტალკევებული იყო და თავის საერო ეკკლესიის თვით-მყოფობას მტკიცედ იცავდა. მე-XIII საუკუნეში მონგოლთა შემოსევის გამო საქართველო ორ სახელმწიფოდ განაწილდა და იმის საუკეთესო პრევიენტია მესხეთი, რომელსაც ათბეგნი განაკებდნენ, ადარ დაემორჩილა საქართველოს მეფეებს. ასეთის გარემოების წყალობით ამ ადგილებში გაძლიერდა რომის-კათოლიკეთა სწავლა—მოდერების ქადაგება და ნელ-ნელა სამცხე-საათაბაგომ კათოლიკობა მიიღო, ამ ნაწილის (ქალაქი ახალციხე და ზოგიერთი სოფლები: უდე, ვალე,

ხიზაბაგრა, არაღი, ბარაღეთი და სხვანი) მცხოვრებელთ აიღეს რამის პაპისაგან ქართულს ენაზედ ღვთის-მისახურების კარდასდის ნება-რთვა და ზოგიერთი სხვა უფლებანი და სათავე დაუდეს ქართველ-კათოლიკეთა ეკკლესიას.

იმის კარდა, რომ ახალციხის მაცრის ზემო ჩამოთვლილ ზოგიერთ სოფელში, სადაც ეხლა წირვა-ლოცვა სომხურს ენაზედ სრულდება, დარჩენილი საეკკლესიო წიგნები და სხვა ნივთები ჰუმარდობს იმას, რომ ძველადგანვე ამ ადგილებში წირვა-ლოცვა ქართულს ენაზე იყო, ჩვენ შეგვიძლიან ადვინიშნით შემდეგი მეტად საუურადღებო გარემოება, რომელიც აშკარად ამტკიცებს ქართველ-კათოლიკეთა არსებობას იქ, სადაც ეხლა ეგელანი სომეხ-კათოლიკეებად ითვლებიან, და თუმცა სომხურის ენისა არა ესმით-რა, მაინც იძულებულნი არიან ამ ენაზედ წირვა-ლოცვა მოისმინონ. ეგელა ზემოდ დასახელებული სოფლები ახალციხის გარეშემო მდებარეობს და მესხეთის შუაგულს შუადგენენ. ამ შუაგულის გარეშემო დღეს ჩვენა ვხედავთ გამაჰმადიანებულ ქართველებს და აქა-იქ ოსმალებსაც, მაშინ, როდესაც შუაგულს დღემდე ქრისტიანობა და მასთან კათოლიკეთა სარწმუნოების ქრისტიანობა აქვს შერჩენილი. რით აიხსნება ეს მოვლენა? როგორ მოხდა, რომ ოსმალებმა, რომელნიც ცეცხლითა და მახვილით ავრცელებდნენ ისლამს საქართველს ამ ზრდვინციის გარეშემო მართლ-მადიდებელ მცხოვრებთა შორის, მოახერხეს მაჰმადიანობის დამყარება და შუა გულში-გი ვერა? სწორედ ისე, რომ ამ შუა გულში იმ დროს დასახლებულნი იყვნენ კათოლიკეონი, რომელთაც ოსმალები ხელს ვერ ახლებდნენ, რადგანაც წინა-აღმდეგ შემთხვევაში დასავლეთ სახელმწიფოებთან დადებულის ხელშეკრულების ძალით, ეს გარემოება ახალს ჯვაროსანთა ომს გამოიწვევდა და ოსმალეთი განსაცდელში ჩავარდებოდა.

ქართველ-კათოლიკეთა არსებობა შეიძლება დამტკიცებულ იქმნას არა მარტო თეორიულის მოსაზრებით. ამისათვის საკმარისია გადავიკითხოთ დაბა ართვინის კერძოლის ეკკლესიის—აწ სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიას,—მატიანე. ეს ქართულ ენაზედ დაწერილი მატიანე ხელში უჭირავს სამღვდელოებას, რომელმაც ქართულის ენი-

სა არაფერი იცის და ძმობის ბეჭედ-დასმული დაკეტილში აქვს შენახული. იგი ეკკლესიის სიწმიდედ ითვლება და იმისი ნახვა სამღვდელთებისა და მრევლის უგიცობისა გამო არავის შეუძლიან.

საქართველს სამეფოს განაწილების შემდეგ მე-XIV საუკუნის დასაწყისს, მესხეთი განშორდა საქართველს და იქ ცალკე სამთავრო შესდგა სამცხე-საათაბაგოს სახელით (1306 წელს). მხოლოდ 1579 წელს დაჰკარგა მან თავისუფლება: იგი ოსმალეთმა დაიპყრო.

ოსმალეთმა დაიპყრო რა სამცხე, მე-XVII საუკუნის ნახევრამდე იმის შინაურ საქმეში არ იღებდა მონაწილეობას. მხოლოდ ამ ხნიდან დანიშნა იქ თავისი ოფისი და მოსთხოვა სამცხის ათაბაგებს, რომ მავშადიანობა მიეღოთ. მთლად ამ ხნის განმავლობაში, მე-XIV საუკ. დაწყებული მე-XVII საუკუნემდე, სამცხის მცხოვრებლებს მხოლოდ ქართველები შეადგენდნენ, რომელთა ერთი ნაწილი აღიარებდა მართლ-მადიდებლობას, მეორე — კათოლიკობას. დღემდის დარჩენილი კათოლიკეთა იმ დროის ეკკლესიები და სხვა ნაშთები აშკარად მოწმობენ, რომ მესხეთის მცხოვრებლებს მაშინ არც-კი გაეგონათ სომხური ენა და რომ ეკკლესიებში წირვა-ლოცვა ქართულს ენაზედ სრულდებოდა.

ამ რიგად კათოლიკობა საქართველოში პირველიდგანვე თავისუფალ ფაქტორს წარმოადგენდა. ჯვაროსანთა უკანასკნელ ომის შემდეგ კათოლიკობა უფრო გავრცელდა მისიონერების წყალობით, რომელნიც, დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა დახმარებით, თავისუფლად მიდიოდნენ მცირე აზიის უკვლას ადგილას და ქრისტეს მოძღვრობას ქებადებდნენ. ევროპელთა და მათთან ერთად კათოლიკეებს ოსმალეთი „ფრანგებს“ ეძახდნენ, და მაშინ, როდესაც სხვა ქრისტიანებს ოსმალეთი სტანჯავდნენ და ძალად ამაჰმადიანებდნენ, „ფრანგებს“ ანუ კათოლიკებს ევროპის სახელმწიფოთა შიშით ვერაფერს უბედავდნენ.

მისიონერები საქართველოში შემოდიდნენ უმთავრესის სავაჭრო გზით, რომელიც კონსტანტინუპოლიდან ტრანზეზუნდზედ მესხეთში და შემდეგ ქართლში გადმოდიოდა. ეს გზა მდ. ჭოროხის,

ფოცხვის და მტკვრის ხეობებზე გადიოდა. სწორედ ამით აიხსნება, რომ კათოლიკობა ჯერ მესხეთში გავრცელდა და შემდეგ საქართველოს სხვა კუთხეებშიაც.

თავდაზირველად მისიონერებს კათოლიკობის უფრო ადვილად გავრცელება შეეძლოთ იმ ქრისტიანეთა შორის, რომელნიც საქართველოს მიწა-წყალზედ სცხვრებდნენ და რომელთაც ქრისტიანობისა ჯერ კიდევ შეჩვენდნათ რამ, ხოლო შემდეგ იმ ქრისტიანეთა შორის, რომელნიც ოსმალების საზღვრების მახლობლად მისახლობდნენ. იმ დროს, როდესაც მკვამდიანობა ცუცხლითა და მსხვილით ვრცელდებოდა, კათოლიკობა ძლიერის ზნების წყალობით, ერთდერთი თავშესაფარი იყო, სადაც ქრისტიანებს უშიშრად შეეძლოთ ცხვრება. ქრისტიანები დიდის სიამოვნებით იღებდნენ კათოლიკობას და „ფრანგებად“ იწოდებოდნენ მხოლოდ იმიტომ, რომ მკვამდიანობისაგან დაეღწიათ თავი და ევროპის მიჯარველობის ქვეშ უშიშარ ეყოთ თავიანთი სიტყვად. სიტყვას „ფრანგს“ ეხლაცა მკვამდიანობისაგან დაეღწიათ თავი და ევროპის მიჯარველობის ქვეშ უშიშარ ეყოთ თავიანთი სიტყვად. სიტყვას „ფრანგს“ ეხლაცა მკვამდიანობისაგან დაეღწიათ თავი და ევროპის მიჯარველობის ქვეშ უშიშარ ეყოთ თავიანთი სიტყვად. სიტყვას „ფრანგს“ ეხლაცა მკვამდიანობისაგან დაეღწიათ თავი და ევროპის მიჯარველობის ქვეშ უშიშარ ეყოთ თავიანთი სიტყვად.

ზემთ დასახელებულ სავაჭრო გზას რომ დაადგეთ და გაემგზავროთ იმ გზით ბათუმიდგან ტფილისისაკენ, მდ. ჭოროხისა, ფოცხვისა და მტკვრის ხეობებზე, უფროდ უწინაჲს ბლამად შეგზავნათ კათოლიკენი დ. ართვინს, არტანუჯისა, შავშეთისა, ახალციხისა და ახალციხის მაზრის სოფლებშიც, შემდეგ გორისა, ტფილისისა და ბლამს ქუთაისში.

ამ ადგილებიდან კათოლიკენი სხვა-და-სხვა დროს და სხვა-და-სხვა მიზეზების გამო მთელს კავკასიას მოედნენ.

მართლ-მადიდებელ საქართველოს შუაგულ და იმის სტატუს ქალაქ ტფილისში კათოლიკობის გავრცელება ისე ადვილი არ იყო,

როგორც განაზიარა ადგილებში, მაგრამ აქაც, სხვა-და-სხვა ისტორიულ გარემოების წყალობით, კათოლიკობამ ფეხი მოიკიდა და შედარებით ჩქარა გავრცელდა.

მე-XVIII საუკუნის დასაწყისს კათოლიკეთა მისიონერებს მთელს საქართველოში დიდი სახელი გაუვარდათ, იმათ ზატოვსა სტეზდა არა მარტო უბრალო ხალხი, არამედ სასახლის კაცები და თვით მეფენიც. ამას ხელს უწყობდა ის გარემოება, რომ მისიონერებმა კარგად იცოდნენ მკურნალობა და დიდს დახმარებას უწევდნენ ხალხს. როგორც უკვე უკვლამ უწყის, კათოლიკეთა გავლენას ვერ ასცდა საქართველოს ეპიკლესიის უმთავრესი წარმომადგენელი კათოლიკოსი ანტონი-კი. თუმცა მე-XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში კათოლიკეებს ქართველებმა დევნა დაუწყეს, იმათი ეპიკლესიები დაანგრიეს და თვით მისიონერები საქართველოდან განდევნეს, მაგრამ 1758 წელს უეჭიმობამ (რაც ავადმუთუობა, მგონი შავი ჭირი მძვინვარებდა ამ დროს საქართველოში) აიძულა მეფე ირაკლი თავისი და ანა გაეგზავნა სალციხეში და განდევნილი მისიონერები უკანვე მეთწვია. ამასთან მეფე ირაკლი დაჭვირდა იმათ მოფარველობას, ეპიკლესიების აღდგენას და ჯამაგირი-კი დაუნიშნა, თითოეულს წელიწადში 300 მანეთი.

მისიონერები დათანხმდნენ, უკანვე დაბრუნდნენ ტფილისში და დიდის მეცადინეობით მოჭვიდეს ხელი ხალხის მკურნალობა ექიმობას.

უბრალო გაუნათლებელ ხალხთ შორის სამისიონერო საქმეში მკურნალობა საუკეთესო იარაღია და აი, სწორედ ამ იარაღით სატკობლებდნენ ზატრები. ამას კარდა იმათ დიდ დახმარებას უწევდნენ სკოლები, სადაც ზატრები სარწმუნოების განურჩევლად უკვლას ასწავლიდნენ. შესანიშნავს მოგზაურს შარიდენს, რომელიც ტფილისში 1671 წელს იყო, უნახავს აქ მისიონერ-კახუტინთა მიერ დაარსებული 12 სასწავლებელი. ეს მისიონერები სულ 30 წელიწადი იყო მსოფლოდ, რაც რომიდგან გადმოსულიყვნენ. მისიონერები მკურნალობასაც ძალიან მისდევდნენ და ამ აზრით მათ სასწავლებელი-კი დააარსეს, „თუმცა მოსწავლეებით ძალიან ღარიბი იყო“. ცტ-

და-ათის წლის შემდეგ, 1701 წელს ტფილისი დათვადიერა საფრანგეთის მეორე მოგზაურმა ტურნეფორმა. ტურნეფორის სიტყვით, ტფილისის 20,000 მცხოვრებ შორის 500 რომის-კათოლიკე უოფიდა. თუმცა ამ კათოლიკეთ ტურნეფორი სომხებს ეძახის, მაგრამ საეჭვოა, რომ ყველანი სომხები უოფილიუვნენ, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ სომხები, რომელნიც კათოლიკეებად სდებოდნენ, ზაზი-საგან იმის ნება-რთვას იღებდნენ, რომ დარჩენილათ თავიანთი ძველი, საეროვნო წეს-რიგი სომხთა წირვისა, წმიდანები ისევე ედიარებინათ და სხვ. ამას გარდა, ზაზიმ აღუკრძალა კათოლიკეთა მისიონერებს, რომ ნუ ეცდებით და სომეხ-კათოლიკეთ ლათინთა ეკკლესიას ნუ შეუერთებთო“. მეორე კიდევ იმიტომ, რომ „კაზუცინები ძალიან უუვარდათ საქართველში“, რგორც ამბობს შემდეგ ტურნეფორი: შეუძლებელია, ამ სიუვარულს უბოლოდ ჩაეგლო და კაზუცინებს არავითარი გავლენა არა ჰქონდათ ქარველებზედ, მით უმეტეს, რომ საქართველოს იმ დროის მეოფეები მაჭმადიანები იუვნენ და, მამასადამე მართლ-მადიდებელთა ეკკლესიადიდს წინააღმდეგობას ვერ გაუწევდა იმათ, ვინც კათოლიკობის მიღებას მოიწადინებდა.

ამავე დროს მიაღებინეს კაზუცინებმა კათოლიკობა საქართველოდგან სპანსეთში გადასახლებულ და იქ გამაჭმადიანებულ ქართველ თავად-აზნაურთა: ბარათაშვილებს, სუმბათაშვილებს, ერისთავებს, ორბელიანებს, ჩოლოყაშვილებს, ენდრინიკაშვილებს, ეანდარელებს, მიზანდარელებს, ბილანიშვილებს, იშინელებს, ჩხეიძეებს, ჯაყელებს (ჯაყელთა გვარეულობის ერთმა შტომ წინადავე ჯავახეთში მიიღო კათოლიკობა) და მრავალ სხვათაც *).

საქართველოსა და ოსმალეთის ქართველებს შორის კათოლიკობის გავრცელებასთან ერთად მისიონერები აკებდნენ ეკკლესიებს, სადაც წირვა ლათინურს ენაზედ სრულდებოდა და მხოლოდ სახარებასა და ქადაგებას ქართულს ენაზედ კითხულობდნენ.

ქართულს ენას მისიონერები წინად ადგილობრივ სწავლობდნენ, ხოლო შემდეგ, როდესაც რომში ქართულის ენის კათედრა და სტამბა იქმნა დაარსებული, იქვე სწავლობდნენ ქართულ ენასაც და სა-

*) პატრი ნიკოლა, ზ. კ. 1896 წ. ტფილისი.

ქართველში ისე მოდიოდნენ. ამასთანავე მათ მოჭქონდათ ლათინურის ენიდგან ქართულს ენაზედ გადმოთარგმნილი ლიტურგები, რომელთაც საქართველოს კათოლიკეთა ეპიკლესიებში ჰგავლობდნენ ხელმე. ახალციხეში რომის-კათოლიკეთა ეპიკლესიებთან ერთად სომეხ-კათოლიკეთა ეპიკლესიები იყო, თუმცა 1829 წლამდე სომეხ-კათოლიკეთა ორი-სამი ოქსი ძლივს მოიძებნებოდა. სომეხ-კათოლიკეთა უველა ეპიკლესიაში წირვა სომხურს ენაზედ სრულდებოდა, მხოლოდ სასარებასა და ქადაგებას ჰკითხულობდნენ ქართულ ენაზედ, აგრეთვე გალობაც ქართულად იყო ხელმე.

ეს მოვლენა აიხსნება იმითი, რომ სომეხ-კათოლიკეთა უმეტესობას არ ესმოდა და ესლაც არ ესმის სომხური ენა, რადგანაც ეროვნობით ისინი ქართველები არიან. თუმცა ბევრს უცნაურად ეჩვენება ის გარემოება, რომ ქართველი-კათოლიკენი, რომელთაც სომხური ენა არ ესმით, წირვა-ლიტურას სომხურს ენაზედ ასრულებენ, მაგრამ ეს ადვილად აიხსნება იმითი, რომ კონსტანტინებოლს მამინ დიდი გავლენა ჰქონდა ახალციხეზედ.

ახალციხეს, როგორც ფაშალიკის სატახტო ქალაქს და სავაჭრო ადგილს, მუდამ მისულა-მოსულა და დამოკიდებულება ჰქონდა ხელმე კონსტანტინებოლთან. ახალციხე იმ საქონლის სწყობად ადგილად იყო გადაქცეული, რომელსაც საქართველოდგან, სპარსეთიდან და შორეულ აღმოსავლეთიდან მოყვნიდებოდნენ ხელმე. შემდეგ აქედგან ამ საქონელს დიდის ქადაგებით აჭარისა და ჭოროხის ხეობით სტამბოლში ისტუმრებდნენ. ახალციხის მცხოვრებლებს იმ უამად ქართველები და ოსმალები შეადგენდნენ. ოსმალები უმეტესად მხელეები იყვნენ, იმათ ქვეყნის მართვა-გამგეობა ეჭირათ ხელში, ხოლო ქართველები მეურნეობასა და ვაჭრობას უფრო მისდევდნენ. სამშობლოს მოწვევითილი აქაური ქართველი-კათოლიკენი ჩამოაჩნენ ქართულ კულტურას და მწერლობას. იმათთვის გონებითი საზრდო ესლა კონსტანტინებოლიდგან მოდიოდა, სადაც იმათს ერთ-მორწმუნე კათოლიკეებს სწავლა-განათლების მისაღებად ადგილები ჰქონდათ. ახალციხეში ქართველ-კათოლიკეებს, როგორც რომის-კათოლიკეთ, აგრეთვე სომეხ-კათოლიკეთა ეპიკლესიებთან თავიანთ სკოლები ჰქონ-

დათ, სადაც უმაწვილებს ქართულ წერა-კითხვას ასწავლიდნენ. შეძლებული ქართველები, ამას გარდა, თავიანთ შვილებს კონსტანტინეზოლში ჰგზავნიდნენ და იქ წინად სომეხ-კათოლიკეთა ხელთ შემდეგ მხიტარისტობის დროს, ამ სკოლებში აძლეოდნენ ხელმე. ამით სწავლა მოძღვრების ნიადაგზედ აღზრდილი ქართველები სამშობლოში მღვდლებად ბრუნდებოდნენ ჯ სომეხ-კათოლიკეთა მღვდლებთან ერთად ხელს უწეობდნენ სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიის დამკვიდრებას. ამ საქმის სისრულეში მოყვანა მით უფრო ადვილი იყო იმართვის, რამ რამს დროთა ვითარების გამო გავლენა ოსმალეთში თანდათან ეკარგებოდა და ამავე დროს სომეხ-კათოლიკეთა მნიშვნელობა დღითი-დღე ჰმატულობდა. ამ რიგად ამ საუკუნის დასაწყისს ახალციხის-კათოლიკეთა სამს ეკკლესიათაგანში, — თუ არ ჩავთვლით მეოთხეს, რომელიც ახალციხიდან ორის ვერსის სიშორეზედ, სოფ. ივლიტაში იმყოფებოდა, წირვა მხოლოდ ერთში სრულდებოდა ლათინურს ენაზედ, ე. ი. რომის-კათოლიკეთ მხოლოდ ერთი ეკკლესია ეკუთვნოდა, დანარჩენ სამში, მათ შორის სოფ. ივლიტის ეკკლესიაშიაც, — სომხურზე იყო წირვა-ლოცვა. ამიტომ ნამდვილად შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ახალციხის ქართველ-კათოლიკეთაგან სამი მეოთხედი სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიის მომხრე შეიქმნა და მხოლოდ ერთმა მეოთხედმა არ უღალატა რომის-კათოლიკეთა წესებს. ეს ერთად ერთ რომის-კათოლიკეთა ეკკლესიას დღემდე დამოუკიდებლობა აქვს შერჩენილი და „პატრია ეკკლესია“ ეწოდება.

ყოველგვარი ბრძოლა სომეხ და სომეხ-კათოლიკეთა შორის, კონსტანტინეზოლში დაწყებული, უეჭველად ახალციხეშიაც იჩენდა ხელმე თავს. გამარჯვება, რასაკვირველია, უმეტესობის მხარეს იყო. ამ დაუსრულებელ ბრძოლის დროს, რომლის ისტორიის მოთხრობაც ჩვენის წერილის აზრს არ შეადგენს, ოსმალეთის მთავრობა მუდამ სომეხ-კათოლიკეთ უჭერდა მხარს. ოსმალეთის მთავრობას აზრად ჰქონდა სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიის გაძლიერებით ქართველთა დასუსტება, რომ იმათ წინააღმდეგობა ვეღარ გაეწიათ იმ ქართველებისთვის, რომელნიც მკჷმადიანობის მიღებას მოიწადინებდნენ. სომეხების გაძლიერებისა მშინ ოსმალებს არ ეშინოდათ: ამ უამად

ატეხილი სომეხთა საქმე სუფ უკანასკნელის დროის ნაყოფია. ამას ისიც უნდა დაუშაბოთ, რომ ოსმალეთის მთავრობა, რადგანაც ქართველ-კათოლიკენი, სომეხ-კათოლიკებთან შედარებით, ოსმალეთში ცოტანი იყვნენ, ქართველ-კათოლიკეთ უჭვემდებარებდა სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიის სასულიერო წარმომადგენელს, რომლის სამყოფელი ბინა კონსტანტინეპოლში იყო.

ამას გარდა ხშირი ქაზწინება და ნათესაობა სომეხ-კათოლიკეთა და რომის-კათოლიკეთა წესის მიმდევარ ქართველებს შორის აიძულებდა ხოლმე რომის-კათოლიკეთ, რომ უმზავლესობის სურვილს დაჭმირნილებოდნენ, მით უმეტეს, რომ ეს ბრძოლა ერთმორწმუნეთა შორის იყო, რომელნიც მას მღვდლის ჟინიანობადა სთვლიდნენ და ხშირად ამ საქმეში ხელმძღვანელობდნენ იმით, თუ რომელი ზატრი ანუ ტერტერა უფრო მოსწონდათ.

რუსების მიერ ახალციხის დაჭერისა და იქ სომეხების გადმოსახლების შემდეგ სომეხ-კათოლიკობის ადგილობრივი მომხრენი უფრო გაძლიერდნენ. ამას ხელი შეუწყო იმ გარემოებასაც, რომ ადგილობრივი სასულიერო მთავრობა მხოლოდ სომეხ-კათოლიკეთა მღვდლებისაგან შესდგებოდა.

როდესაც ახალციხე ოსმალეთს განშორდა, კონსტანტინეპოლის სომეხ კათოლიკეთა გავლენა ახალციხის და იმის მახრის ქართველ-კათოლიკებზედ მისუსტდა, რადგანაც ახალციხის სომეხ-კათოლიკეთ, ათასგვარ განსაცდელის მიუხედავად, ამ დროს განახლეს ერთობა და კავშირი თავიანთ მოძმე ქართველებთან და თავიანთის ერეკნების ადგენას მიჭუვეს ხელი. ქართველ-კათოლიკეთა ამ განძრახვას ხელი შეუწყო ახალციხის სომეხ-კათოლიკეთა ქართველებისა და ტფილისისა, გორისა და ქუთაისის რომის-კათოლიკეთ ქართველების ერთმანეთ შორის დაახლოვებამ და ნათესავებამ. კონსტანტინეპოლის სომეხ-კათოლიკეთ აღარ შეეძლოთ ხელი შეეშალად დროებით დაზარულ და გასომხებულ ქართველ-კათოლიკეთათვის. რასაკვირველია, საქმის ასე წადმა დარტიალება არ ესიაძრუნათ სომეხებს, რომელთაც მალე მომხრენი შეიძინეს გავლენიან და წარჩინებულ კაცთა შორის. ეს გარემოება-გი, როგორც ამ ბოლოს დროს ოსმალეთში მომხდარ-

მა ამბებმა დაამტკიცეს, სახელმწიფო ინტერესების მხრივ რომ შეეხედოთ, მხოლოდ შეცდომაა და სხვა არაფერი.

ქართველ-კათოლიკეთა იმ შეცდინებებში, რომ თავიდან მოეშორებიანთ ძალათ ნაკისრები სომხობა, დაჭბადა კათოლიკეთა შორის ახალი ბრძოლა: თითქმის ყველა ქართველ სომეხ-კათოლიკეთ სომეხ-კათოლიკობას თავი დანებეს და რომის კათოლიკობათ შეიქმნენ. ისინი მოწადინებულნი არიან სამედიტაციო მეთოდით სომეხთა გავლენას. იმათ მოითხოვეს, რომ ქ. ახალციხის ძველ ნაწილის და ახალციხის მაზრის სომეხ-კათოლიკეთა ეკკლესიებში წირვა უეჭველად ლათინურს ენაზედ იყოს, ხოლო კალობა, სახარების კითხვა და ქადაგება ქართულად. სხვანი თუმც თანახმანი იყვნენ, რომ წირვა სომეხურს ენაზედ ყოფილიყო, მაგრამ კალობა და სხვა ქართულად მოითხოვეს. ისეთებიც გამოჩნდნენ, რომელთაც წინადადება შეიტანეს, რომ ეკკლესიებში ძველ ქართველ-კათოლიკეთა წესი იქმნას შემოღებული ე. ი. წირვა-ლოცვა სულ ქართულ ენაზედ იყოს.

ამ უკანასკნელის აზრის განხორციელება მოახერხა, ჰაზის ნებადართვით, კონსტანტინეპოლის ქართველთა ახალშენმა, ხოლო ჰაზიმ ნება-დართო იმიტომ, რომ ვატიკანში ნახევრმა საბუთებმა დაამტკიცეს, რომ ოდესმე წირვა-ლოცვა ქართულ ენაზე ყოფილია.

ახალციხის მაზრის კათოლიკეთა შორის ბრძოლას მაშინ მოედო ბოლო, როდესაც ოფიციალურად ქართველ-კათოლიკენი სომეხ-კათოლიკებად იქმნენ ცნობილნი, როგორც ეროვნობისა, ისე საკრწმუნოების მხრივ და როდესაც კათოლიკეთა ეკკლესიებში ქართულ ენაზედ წირვა-ლოცვის შესრულება აღკრძალულ იქმნა. ამ ბრძანების წყალობით ათასმა კათოლიკე-ქართველმა ვეღარ შესძლო ღვთის ვედრება თავისს სამშობლო ენაზედ. ქართველ-კათოლიკეებთ არც სომეხური და არც ლათინური ენა არ ესმით, ამიტომ ეკკლესიაში გამოშტურებულები დგანან და ვერ გაუგიათ წირვა-ლოცვის აზრი და მნიშვნელობა.

ეჭვს გარეშეა, რომ ყველასათვის ძვირფასია თავისი ეროვნება, რომ ყველა მოწადინებულია იყოს ნამდვილად ის, რადაც ღმერთმა გააჩინა.

ამიტომ ძალიან საკვირველია ის მფლენა, რომ სომეხ-კათოლიკეთა შორის გამჩნდნენ ისეთი კაცები, რომელნიც უარს ჰქოფენ თავიანთ სომხობას, თუ ნამდვილად ისინი სომხები არიან!..

საკვირველი არის და უნცაურიც, რომ ესა თუ ის ადამიანი დაწმუნებით, დაბეჯითებით ამბობდეს, მე ამ ეროვნებას ვეკუთვნიო, და სხვები კი გაიძახდნენ, არა, შენ მაგ ეროვნებისა არა ხარ.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ უკანასკნელი საუფელთაო აღწერას აშკარად დაამტკიცებს, რამდენია ქართველ-კათოლიკე და უარ-ჰქოფს აწ არსებულ რადენობას, რომელთა მიხედვით, მაგალითად, მთელ ახალციხის მახრასში არც ერთი ქართველი არ არის.

ის, რაც ოსმალეთის პოლიტიკამ ქართველთა გასომხების საქმეში ვერ მოახერხა ახალციხეს, — ადვილად აღსრულდა ათვინში განსაკუთრებულ მიზეზთა წყალობით და იმის გამო, რომ ეს საქართველოს მხარე დაშორებულა იყო ამერთ-იმერთ-კახთ საქართველოს კუთხეებს.

ათვინის აწინდელ მცხოვრებლებს შეადგენენ ანიდგან დიდის ხნით გადმოსასვლელნი სომეხ-გრიგორიანნი და იქაური მკვიდრი მცხოვრებელი სომეხ-კათოლიკენი. ეს ორი ვითომდა ერთის ტომის კრებული კათოლიკეთა მეტად განსხვავდებიან ერთმანერთისაგან, როგორც სახის მგზავსებით, აგრეთვე ენითა და ზნე-ჩვეულებით, მათ შორის საშინელი სიძულვილი ჰქმეობს. შირველნი ნამდვილს სომხებსა ჰგვანან, ხოლო მეორენი ქართველთა. აქ ქართველთა ტიპი და ზნე-ჩვეულება კარ-ჩაკეტილის ცხოვრების წყალობით უფრო შენახულა, ვიდრე თვით საქართველოში.

სომეხ-გრიგორიანთა ენა სომხურია, სომეხ-კათოლიკეთა, თუ უკუელასი არა, უმეტესობისა მაინც, — ქართული. არამც თუ მარტო ისეთი სიტყვები, როგორც მამა, დედა, გოგო, ბიძა და სხვა-დასხვა, არამედ მთელი წინადადებანიც ქართული აქვთ, საკვირველი არეუ-დარევაა, რომელიც აშკარად ამტკიცებს დიდის ხნის ბრძოლას ორ ენის შორის.

ზოგიერთ წინადადებაში ხშირად ერთი სიტყვა სომხურია ხო-

ლო (უმეტესად ზმნა). მაგალითებზე, წინადადებაში: „ბიძის გოგონა მზითვები ბერედისენ“—სამი ზირველი სიტყვა ქართულია, ხელთ უკანასკნელი—სომხური. მეორე მაგალითი: „გაზის ფოთოლი საბ-ძელი ტანედისენ“. სამი ზირველი სიტყვა ქართულია, უკანასკნელი—სომხური. ძალიან იშვიათია, რომ სომეხ-კათოლიკეთ წინადადება წარმოსთქვან და ერთი ქართული სიტყვა მაინც არ დაატანონ. სიტყვებს „რა თავმდაბალია“, „მაინც“, „მხარ-ბეჭი“, „გადარეული“ და მრავალ სხვას თითქმის ყოველ წამს გააგონებთ.

ხეების, მწვანეუფობის და ხეხილის სახელები სულ ქართულია. ქართული ენა შერჩა მათ საუმაწვილო სათამაშობშიაც. სათამაშობის დროს ბავშვები ყოველ წამს ქართულ სიტყვებს იმეორებენ. იმათ გამოცდილებით იციან, რომელი სიტყვა რასა ჭნიშნავს. მაგალითად: „დინდილო! ცქროდილო! ქალი ვინა? მე გახლავარ! დე მობრძანდი!“ ანუ, კეკე მალულობის სათამაშობის დროს ისინი ამბობენ: „გათენდა?“ „ჯერ არა!“ და მრავალი სხვა.

ეს სომეხ-კათოლიკენი უარს არა ჭეოფენ, რომ მათი წინაპარნი ქართველები ყოფილან და ამასთან კათოლიკენი. ბევრს კარგად ახსოვს თავისი ძველი ქართული გვარი.

წ. ჭ ა ჭ ი ნ ა მ ე

მეორე თუმანოვის ქუჩა, სახლი 30 — №-რი

ქართველ-კათოლიკეთა შესახებ, პ. იზაშვილისა — 10 კ.
კათოლიკენი საქართველოში, ლ. ისარლოვისა — 10 კ.

მზადდებს დასაბეჭდათ: პავლე შაჰყულიანი, ამის მო-
კამათენი და ახალციხეში ყოვილნი ვენეციელნი
არქიმანდრიტნი: სეტიანი, ჯულარიანი, არქიმანდ-
რიტი თომასი და მათი აურ-ზაური ქართველ-კა-
თოლიკეთა შესახებ.
